

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 2	Стр. 745 - 752	Ниш	април - јун	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	-------------	-------

Приказ дела
Примљено: 11.2.2009.

Саво Трифуновић

О ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ И ВИСОКОШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ*

Ишла је из штампе најновија књига, тридесет и друга по реду, аутора др Данила Ж. Марковића под насловом "*Глобализација и високошколско образовање*". Издавачи су Државни универзитет Нови Пазар и Универзитет у Нишу.

Садржај књиге чини од уобичајеног обимнији предговор и десет основних делова (две студије и осам есеја). Следи селективна библиографија, регистар имена, предметни регистар, резиме на српском и енглеском језику. На крају су дате белешке о писцу.

Ова књига, необична по форми и инспиративна по садржају, отима се шаблону научне студије и калупу научне монографије, мада је и прво и друго, и нешто треће. Чини се да је баш то нешто треће, као форма научних студија и научних есеја, и најпримереније значењски широком наслову књиге. Зато ћу и ја, на трагу професора Марковића, приказати ову књигу помало мимо уобичајених шаблона и калупа.

Ипак, прва студија носи наслов "Глобализација образовања". Следећих осам есеја насловљени су: 1. "Противуречности глобализације комуникација и образовање"; 2. "Мултикултурализам у образовању и култура мира"; 3. "Глобализација и патриотско образовање"; 4. "Глобализација и морално васпитање"; 5. "Култура мира и међуетнички односи"; 6. "Образовање за одрживи развој"; 7. "Информацијско друштво и образовање"; 8. "Експанзија и квалитет високог образовања". Друга студија, носи наслов "Глобализација и европска зона високог образовања".

* * *

Условљен пре свега карактером приказа и ипак разумним бројем страница које могу "држати пажњу", ваља рећи да аутор већ у предговору истиче да се "у почетку говорило о односима глобализације и образовања, а крајем прошлог и почетком овог века говори се о глобализацији образовања" (стр. 5). Указујући у првом делу књиге да знање све више постаје раз-

trifunovic.s@mfkv.kg.ac.rs

* Данило Ж. Марковић, *Глобализација и високошколско образовање*, Државни универзитет у Новом Пазару и Универзитет у Нишу, Нови Пазар и Ниш, 2008, стр. 250.

војни ресурс и на његову најнепосреднију везу са процесом образовања, аутор "са социолошког аспекта глобализацију дефинише као процес повезивања, на основу економске повезаности конкретних друштава, са многим противречностима, у односе међузависности и културне повезаности, на основу нових информацијских технологија и средстава комуникација, настајући јединствено светско друштво на планети Земљи и свест о припадности том друштву како појединих друштава тако и њихових припадника" (стр. 21.) Полазећи од таквог одређења глобализације, у још увек "обједињеном разједињеном" (Р. Лукић) човечанству, аутор даље третира проблеме "светске културе", те појам "светска заједница"- означавајући њиме светски социјално-економски систем и појам "међународна заједница" схваћен као глобални политички систем. Такође и појам информационе културе, излажући, при томе, конструктивној критици различита схватања. Он нам скреће пажњу и на концепцију перманентног учења као један од неизоставних услова ангажовања човека који жели да успе у животу експлицирајући га као учења за знање, учења за рад, учења за заједнички живот и учења за постојање.

У другом делу књиге професор Марковић посебно расправља о планетарној култури (како бити грађанин света, а сачувати национални идентитет?!) услед утицаја глобализације комуникација на образовни процес изричито се залажући за развој глобалистике и социологије масовних комуникација, те за развој једне специјалне социолошке теорије информатизације.

У трећем делу књиге, расправљајући мултикултуризам у образовању и културу мира, а на трагу Федерика Мајора, аутор нарочито истиче да програми мултикултурног образовања " морају водити рачуна о специфичности контекста у коме се примењују, и њихов се садржај не може круто одређивати према правилима важећим за све ситуације, они морају одражавати изворну полифонију различитих култура" (стр. 64). У овом делу књиге аутор излаже теоријски и интелектуално мени веома интересантну концепцију међународног морала кроз призму културе мира.

Четврти део књиге посвећен је разматрањима глобализације као веома сложеног и противречног процеса и у том контексту питање карактера и смисла патриотског образовања. Анализирајући схватања руских, америчких и наших аутора (нпр. питање "централног" и "секундарног" капитализма; "примарне домовине" и "секундарне домовине"), аутор посебно истиче став Јона Илијескуа да "је потребно одвојити екстремни национализам од здравог патриотизма који је непролазна вредност људске историје" (стр. 81).

У петом делу књиге аутор расправља односе и утицај глобализације и моралног васпитања. У овом делу заправо хуманистичко опредељење аутора долази до пуног изражаја као и његова упозорења на опасности од "новог" система вредности.

Шести део књиге посвећен је односу културе мира и међуетничких односа. У њему аутор посебно третира проблематику не само културе мира већ и друге начине решавања друштвених супротности као што су толеранција и дијалог. Овим есејом аутор *de facto* даје "ветар у једра" даљем развоју педагогије толерантности.

Образовање за одрживи развој, тема седмог есеја, како истиче аутор, настало је из еколошког образовања, а то онда значи да се у контексту образовања за одрживи развој не сме човека, нарочито у ризичном друштву, посматрати само као органско биће, већ и пре свега као психичко и морално

биће. Поред природних наука, образовање за одрживи развој мора бити и у "надлежности" Еколошке културе, Еколошке етике, Социјалне екологије. образовање за одрживи развој, како с правом истиче аутор, "мора наћи своје место на свим нивоима образовања, а посебно и најозбиљније у високом образовању. Ово образовање мора се заснивати на резултатима фундаменталних истраживања и њиховом хуманистичком осмишљавању у практичној примени..." (стр. 125).

Осми део књиге аутор је посветио односу информацијског друштва и образовања. Појам информацијског друштва јавља се још касних шездесетих година прошлог века, а као концепција информационог друштва настаје у оквиру теорије постиндустријског друштва. Аутор затим одређује основне карактеристике тог друштва излажући позитивна и негативна обележја. Након промишљања информацијске културе, аутор чини осврт на четири основна задатка образовања у информацијском друштву, са значајним одређењем да "у разматрању односа информацијског друштва, тачније образовања у информацијском друштву треба поћи од сазнања да су глобализација, ... прерастање постиндустријског и информацијског друштва и афирмација знања као основног развојног ресурса, три узајамно повезана и прожимајућа друштвена процеса" (стр. 143).

У деветом делу књиге аутор разматра односе експанзије и квалитета високог образовања истичући значај образовања као развојног ресурса у условима друштвеног развоја. образовање јесте и треба да буде масовно, али се тиме не сме губити квалитет. Данас, када "цивилизација знања" прераста у "учећу цивилизацију", нарочито на универзитетима, не смеју се кидати животне везе између научно - истраживачке и образовне делатности. Аутор такође инсистира на умешности и квалитету образовања које ће функционално доприносити не само економском просперитету већ и квалитету живота. Професор Марковић се залаже и за изграђивање једне стратегије управљања квалитетом са контролним механизмима примереним карактеру универзитета. Ипак, нема сагласности око показатеља квалитета и око тога ко да мери квалитет: да ли да универзитети врше самовалуацију (самовредновање), "или у том послу има места и за ангажовање државе" (стр. 150). Квалитет високошколског образовања одређен је како квалитетом наставника, тако и квалитетом студената. Аутор читаоцу ипак скреће пажњу на могућу опасност да учешће студената у вредновању квалитета наставе доведе до снижавања критеријума при оцењивању и вредновању диплома, а тиме и да образовне институције "постану жалосно место за издавање диплома без покрића у квалитетном стеченом знању"... јер "стицање високог образовања представља специфичан радни, а не политички процес који може бити и популистички обележен" (стр. 152-153). У овом есеју аутор се залаже за очување ауторитета титуле доктора наука у друштву "које је изгубило поштовање за многе ствари"(Федерико Мајор). Зато он предлаже раздвајање поступка стицања наставничких звања на високошколским установама од поступка радног ангажовања, указујући на предности таквог предлога; очување и јачање везе научно-истраживачког и образовног рада наставника; тражење оптималних веза између традиционалне аутономије универзитета и улоге државе која треба да има одређену улогу - јер је знање развојни ресурс; стално осавремењавање наставних планова и програма; добру организацију образовног процеса.

"Глобализација и европска зона високог образовања" наслов је друге студије. То је последњи и најобимнији део главног садржаја књиге. Аутор овде заправо разобличава неке основне идеолошке поставке о глобализму ("позападњачавању") истичући да се заправо ради о потреби Запада за природним ресурсима, тржиштима роба, јефтином радном снагом, енергијом, оплодњом капитала – што је углавном завијено у обланде хумане, некоришћене и "ослободилачке мисије Запада" (стр. 161). Глобализација представља и оштру конкуренцију међу државама. Аутор расправља питање европског културног идентитета полазећи од питања Урлиха Бека "Је ли "Европа", дакле више од картографског појма са нејасним границама "више од ситне трговачке визије забринуте око економског раста"? Аутор се зато и пита да ли постоји, у социолошком смислу, "европска зона" (стр. 167), која претпоставља европску зону високог образовања. У том контексту аутор чини обиман критички осврт на политичке одлуке пре доношења Болоњске декларације и на Болоњски процес реформе образовања у Европи. Он критички приступа и промишљању употребе ЕЦТС бодова указујући на опасност од разлике "између слике о савладаном градиву и стварно савладаном градиву, стеченом знању" (стр. 188). Након тога професор Марковић указује на нетачност тврдње да болоњски процес нема политички карактер анализирајући неке, како он то каже "формулације-скривалице" (стр. 191). Под критичком лупом професора Марковића наша су се и звања бечолор, мастер-магистар, затим докторат наука, увођење кредитно-модуларног система, мобилност наставника и студената, запошљавање студената, квалитет образовања, (бе)смисао унификације облика и садржаја универзитетског образовања, а "на рачун националне самобитности и интереса" (стр. 201), те улога државе, која не би смела, како то аутор истиче "да се ослободи своје улоге у обезбеђивању услова за остваривање образовања, па и утврђивање образовног система, посебно кад се ради о универзитетском и високошколском образовању" (стр. 201-202). У овом делу књиге аутор подсећа на једну често запостављану, али зато не безначајну чињеницу да су европске интеграције, па и болоњски процес у земљама Југоисточне Европе, посебно на Балкану "заговарали политички опоненти тадашњег друштвеног уређења. Наиме, захтеви за реформом образовања и његовом "европеизацијом" представљали су елемент борбе за променом друштвено-економског система. Ти захтеви су променом политичких прилика постали још снажнији, и кретали се између сфере политике и педагогије, а њихово остваривање је праћено низом неразумевања, педагошких, социјалних, економских и политичких промашаја. Основ њиховог остваривања са оваквим последицама произилазио је из мањкања научног и пренаглашеног идеолошког приступа. Такви реформски захвати који нису били засновани на научним сазнањима о образовању као друштвеном процесу, већ на лажном уверењу да сваки животно искусан човек у образовању, може судити о чињеницама друштвеног живота и одлучивати о развоју образовања... Уз то најчешће нису користили и резултате научних истраживања других (мада је њихов број скроман) већ су заузимали прагматичне ставове невладиних организација и комисија за образовање политичких странака којима су припадали" (стр. 189-190). Ову научну студију професор Марковић приводи крају истицањем да је у Србији "потребно научно објективно истражити да ли су реформе тог система биле мотивисане тежњом за уклањање евентуалних његових недостатака, његовом стварном

унапређивању, или остваривању политичких циљева чије остваривање је требало поспешити и унификацијом образовних система" (стр. 203). Тако професор Марковић приводи крају ову студију. Ову студију, а то значи и "читаву" књигу он поентира схватањем академика Василија Крестића да "образовним системом који нам је наметнут Србија неће корачати ка лепшој будућности" (стр. 204).

* * *

Ни рецензија, а камоли приказ књиге, не пише се само мање или више коректним препричавањем садржаја или "попуњавањем обрасца". Тако шта се увек сматрало ниподаштавањем великог труда – до омаловажавања. Зато настојим да пробеседим само пар личних инспирација које су саме наврле читајући књигу, не сумњајући при томе да ће се сваки виспирени читалац, хтео то или не, ипак морати определити поводом многих идеја изложених у књизи.

Иза теме глобализације и високошколског образовања (тако ја сматрам) као кулиса, стоји суштинско питање како да се реши односно како да се не угрози кључна релација: да глобалне научно-технолошке односно информатичко-информацијске промене не угрозе постојеће позиције моћи, односно како да се све промени (кад већ неумитно мора), а да се не промени суштинска парадигма поретка: својинско-економска моћ обезбеђује политичку, идеолошку, војну, образовну и сваку другу моћ. Демократизација, поједна се, увек је ту. Она иде "приде" уз "нови" и "бољи" живот.

Инспиративно је ауторово указивање на почетке формирања једне опште науке – глобалистике, са предметним усмерењем на реалну еколошку социјалну и економску сферу човекове делатности. Тако шта треба похвалити. И подржати. Ипак, желим добронамерно напоменути: глобалистика, већ по дефиницији, па и по крилатици глобализације, претпоставља упоредни развој локалистике. Једно без другог не иде – ни у реалностима живота, па тиме ни у научном истраживању, односно логичком мишљењу и философском промишљању. Тиме се ипак отварају многи проблеми. Нпр. шта је глобално, а шта је локално – и у коликој мери? Како тражити меру? Можда још значајније – ко тражи меру? Да ли наука? Да ли политика? Или пак заједно? И велико питање: како образовати кадрове не само за разумевање тих проблема и развојних процеса већ и за њихово активно учествовање и преузимање одговорности? Јер, крилатица глобализације ("мисли глобално, делуј локално") већ при најелементарнијем логичком обртању указује нам на скривену изузетну комплексност с којом се морају сусрести, већ у почетицама, и глобалистика и локалистика. Поред еколошког и етичког значаја она има и економски и политички садржај – додуше мало замагљен. *Прво*, "делуј глобално, мисли локално". Ко може деловати глобално, ко има такве моћи деловања и утицаја? Шта ако има и оних који делују глобално, а размишљају локално, али уско локално? И одмах да напишем – шта ако појам локално не значи само моје село, мој квартал, мој град? Може ли се термин локално односити на државу у смислу диригованог појма? *Друго*, "делуј локално, мисли глобално". Од кога се очекује да, уживајући загарантовану слободу мисли, размишља глобално, али да, с обзиром на нпр. економско-политичке, еколошке, социјалне услове и могућности делује само локално?

Треће, "делуј локално, делуј глобално". То је већ друго обртање крилатице! Може ли онај ко делује локално деловати и глобално? Односно "ако мање – онда и више"? Тако шта може у "теорији" и веселим причањима која не обавезују, али у пракси глобализације и глобализма много, много тешко. Осим у случају да се глобализација преоптерети глобализмом као негативном појавом под којим (глобализмом) разумем тежњу економски пребогатих, војно и политички моћних да онима који нису такви наметну свој идејни, културни, образовни, етички итд. образац – бар за нас, припаднике тзв. малих народа, па се можда формира и нека "нова" политичко-морална "савест човечанства". Ако се пак делује глобално, да ли је тешко деловати локално, ма како схватили појам локалног? Не, није, јер "ако може више - онда може и мање". *Четврто*, "мисли локално, мисли глобално". Овде морам написати : "Нека је са срећом и срећно било"! Још ако се остане само на томе. Па још ако се промовише "нова", а то значи пожељна концепција да има моја и још преко шест милијарди истина. Па још ако се информисање по значају претпостави темељном образовању. Незапосленост је већ ту, и биће је све више, јер она произилази и из опште закономерности у развоју технологија (уз већ пословичну инертност друштвеног система), нарочито роботизације, аутоматизације производних процеса и опште информатизације процеса рада. Концепција запошљивости, у којој високошколско образовање има примарну улогу, већ "куца на врата". Да ли ћемо се и онда чудити новој старој словенској апатичности? Па и на Западу, због изузетне брзине промена које се дешавају у свим сферама човековог живота и рада, многи одустају чак и од настојања да их разумеју. Да ли ћемо то звати словенска апатичност, западњачка апатичност, или – време опште апатије, инертности и све веће духовне тромости?

У овој књизи аутор ретко даје готове дефиниције. Он више дефинише, истражује – и критички промишља. То значи да се глобализација не може истраживати *само* са социолошког аспекта ма како и колико предметни и методолошки захват социологије широк био. Нити *само* са психолошког аспекта. Нити *само* са социјално-еколошког, економског, правног итд. аспекта. Социологија, а то је управо видљиво на теми односа глобализације и образовања, мора се враћати своме извору, односно смисловима, односно философији – од које је насилно отргнута крајем XVIII и почетком XIX века (између осталог и услед одушевљења, неограниченог поверења и веровања у моћ нових технологија у време када је цвет индустријске револуције већ био у пуном цвату). То онда значи да се мора примењивати упоредо интердисциплинарни и мултидисциплинарни приступ - што аутор зналачки практикује. Убеђен сам, све више ће се морати примењивати и трансдисциплинарни приступ, а то значи да ће научници (нарочито социолози) морати много више учити од оних који су заправо учесници друштвених појава и друштвених процеса и што ће ускоро морати бити посебан истраживачки изазов и за наше социологе.

Свестан дубине теме (за коју треба много "делфских ронилаца" – Сократ) аутор с правом не даје готове рецепте, јер њих заправо и нема. Професор Марковић у овој књизи дефинише, констатује, критички промишља. И то с правом. Јер, када професор Марковић нешто констатује, макар као истраживачку тему, паметноме је и то добар оријентир. *Sapienti sat.*

Делим ауторово убеђење да је књига ипак у највећој мери намењена посленицима и руководиоцима у високошколском образовању. И у овој књизи професор Марковић задржао је интелектуално висок критичко-теоријски ниво разматрања комплексне тематике. Ипак, пре или касније, овај развијен и широк интелектуални захват, моје је убеђење, мораће се сусрести са "чистом оперативом" у суровој и још увек сировој "тржишној" пракси нашег високошколског образовања – са онима који и данас, како је давне 1934. године у "Новом Антеју" истицао Драгољуб Јовановић, седе у фотељама које су "велике као лађе, широке као божји благослов и дубоке као људска глупост". Сусрешће се и са бестидним сисавцима фондова који нису само појединци већ заправо читав један ментални склоп; са нашим менталитетом препуним оријенталног јавашлука, махераја и хохштаплераја, лажљивости и сплеткарљивости до већ пословично чувене сујете и апатије која не воли истрајност у раду, постепено и напорно пењање лествицама каријере, већ жели одмах све односно све одмах – и брзо на највишу степену, и прескочити и убрзати. Сусрешће се и са онима који можда и много знају, али разумеју мало, јер "страшни научници" много брзо уче, па брзо и преуче. Надам се да ће професор Марковић имати довољно животне снаге (у интелектуалну не сумњам) да приступи писању бар једне књиге која ће за предмет истраживања и промишљања имати утицај глобализације на високошколско и универзитетско образовање у контексту нашег најконкретнијег менталног склопа, наших нарави. Можда много желим, али ја бих то најволео – јер нам је у овом времену опет од приоритетне важности нужан одговор на већ чувено питање Стојана Новаковића "*quid nunc*"? ("шта сада"?) – не само докле прострети наш духовно-образовни простор, већ и чиме га попунити? Којим конкретним садржајима у целини образовног процеса? Професор Марковић, знам, међу реткима је који је способан да се упусти у епликацију такве једне "авантуре духа", једне још и данас "чудно сложене целине" менталитета.

Ову књигу разумем и као један високоинтелектуални позив на тзв. "враћање коренима", на повратак традицији српског високог образовања, на повратак хуманистичкој и изнад свега етичкој димензији образовања, а то значи не само давање приоритетног значаја образовању и у државном буџету, већ, с обзиром на значај образовања за садашњост и будућност, за духовно здравље народа и сваког појединца, и "хватање корака" са економски развијеним и демократским светом, активирање најспособнијих кадрова, као стални процес, који треба да воде високошколско образовање. Узоре, познаваоце народне душе, који су прво припадали свом народу, који су дубоко укорениени у њему и волели га таквог какав је, ми већ имамо: Свети Сава, Вук Стефановић Караџић, Јован Цвијић, Слободан и Драгољуб Јовановић, Стојан Новаковић, Сретен Вукосављевић, Веселин Чајкановић, ... Имамо ли бољих учитеља, односно требају ли нам бољи? Има наша Србија и данас кадрове: који знају да је једно народ, а нешто сасвим друго становништво; који знају да је једно полазити од традиције, а нешто сасвим друго враћати се традицији или чак – грозити се традицији; који знају да су много јаки људи који припадају једном народу; који разумеју дух времена и који знају ускладити глобалне, европске, националне образовне, а то увек значи и политичке трендове – речју, који знају *наше мерило* и који знају да траже

праву меру усклађивања глобалних трендова са нашим историјским и националним интересима и нашим вечним императивом: *бити свој!*

Зна професор Марковић, као искусан политичар и признати научник, интелектуалац и учесник, а не само сведок времена, да је велики број реформи у нашем друштву, не само образовних (мада се може поставити и питање шта данас значи појам "реформа" у образовању обзиром на динамику знања и образовања, и да ли уопште "реформа" ако "реформа" мора стално да тече?) имао мање или више непримерен резултат у односу на најчешће превисоко пројектоване реформске циљеве. Или су пак почињане нове, а да старе нису ни приведене крају? Или се настојало на пресликавању, да не напишем копирању, туђих решења "у оригиналу" на наше друштвене и менталитетне околности?! Све што је било добро код других и што је могло издржати тзв. *нашу верзију*, то је и преживело и ухватило корен. Остало, ма како добро било другима, ако није било нашег национално-менталитетног сита за просејавање, једноставно речено, одбацивано је: гласно или тихо – небитно је.

Књигу проф. др Данила Ж. Марковића "*Глобализација и високошколско образовање*" искрено препоручујем читалачкој јавности на првом месту због њене изразито хуманистичке усмерености, али и због њене посебне вредности – што читаоца не оставља равнодушним, већ подстиче на размисљање, боље разумевање, критичко промишљање.

Читајући књигу тешко је не заузети став. Какав ће став бити, то ипак највише зависи од личног знања, перцепције теме, личних визија. У нашим условима, знам, лични став многим зависи и од тога ко пише, а не шта пише, јер је *argumentum ab hominem* коров биљка која код нас добро рађа. Још увек! И на жалост!

Можда најзначајније питање које ми се поставља након пажљивог ишчитавања ове књиге, а које је и даље отворено може да гласи: "Да ли ми, услед утицаја процеса глобализације, градимо будућност високошколског образовања, или, пак, ликвидирамо прошлост"? Нека тражење одговора на то питање буде мотив за поновно ишчитавање ове књиге.